

23. Цепкин Е. А. К истории ихтиофауны Днестра / Е. А. Цепкин // Бюллетень Московского общества испытателей природы. Отд. Биологии. – 1970 – Т.75. – № 3. – С. 127–132. – ISBN 978-5-904014-23-0.

24. Шнирельман В. А. Доместикация животных и религия / В. А. Шнирельман // Исследования по общей этнографии. – М.: Наука, 1979. – С. 178–209.

В. А. Долгочуб, Н. О. Петрова

УДК [394.014:299](477)

СТРАТЕГІЇ САМОРЕПРЕЗЕНТАЦІЇ НЕОЯЗИЧНИКІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

У даній статті аналізуються способи саморепрезентації українських неоязичників у інформаційному просторі країні на прикладі літератури, мистецтва, ЗМІ та Інтернету. Деякі питання, зокрема, неоязичницька присутність на полицях книжкових магазинів, культура тіла неоязичників як засіб репрезентації власної ідентичності, їхнє місце у суспільно-політичних подіях в Україні 2013-2014 рр., підіймаються вперше.

Ключові слова: *неоязичництво, саморепрезентація, конструкт, традиційна культура.*

Неоязичництво як культурне, неорелігійне, суспільно-політичне явище має надзвичайно багато інтерпретацій та способів осмислення. Історіографія цієї теми на пострадянському просторі вже нараховує не один десяток монографій та захищених дисертацій. Тим не менше, значна частина праць має поверховий, загально-ознайомчий характер, внаслідок чого багато проблемних аспектів лишаються поза увагою науковців. Крім того, ідеологічна або методологічна заангажованість дослідників часто не дозволяє без упереджень розглядати явище неоязичництва та його конкретні прояви.

Своїм достатньо широким поширенням в Україні, безперервний процес якого почався з кінця 1980-х років і триває сьогодні, неоязичництво в усіх своїх формах завдячує передовсім молоді. Оскільки радянська ідеологія не здатна була забезпечити її світоглядні та етичні шукання, а новопостала національна держава свою ідеологію так і не виплекала, молоді громадяни звернулися й продовжують звертатися до ідейних альтернатив, які їм пропонує оточуючий інформаційний простір.

У даній роботі ми розуміємо під неоязичництвом комплекс світоглядних проєктів (реалізованих чи нереалізованих в організаційних формах), автори і послідовники які розцінюють себе як продовжувачів або спадкоємців релігійної (і ширше – духовної, культурної) традиції дохристиянської Русі та засновують свої практики, конструювання теорії на відомостях про слов'янське язичництво, що містяться в історичних та інших («Велесова книга», фолк-історії та ін.) джерелах і у безпосередніх його пережитках в українській традиційній культурі.

Ми розглянемо, як українські неоязичники (рідновіри) репрезентують себе у цьому самому українському інформаційному просторі (на прикладі літератури у книгарнях, субкультурного мистецтва, ЗМІ, Інтернету тощо).

Варто зауважити, що українські неоязичники вміють не тільки видобувати інформацію з цілком адекватних історичних джерел, але й поширювати її, вживлювати певні кліше і власні конструкти. Абсолютно невивченою залишається міра присутності в українському інформаційному просторі неоязичницьких за походженням ідей та кліше, – а саме ця присутність визначає вплив, який здійснюють неоязичницькі конструкти на суспільну свідомість. У даній роботі ми спробуємо за наявним колом джерел (здебільшого експериментальних за своїм характером) *окреслити неоязичницьку присутність у різних сферах інформаційного простору, відкритого й відвідуваного громадянами України.* Однак варто зауважити, що, по-перше, ми не маємо змоги окреслити історичні трансформації даної присутності, хоча і спробуємо простежити її динаміку за останні шість років

(2008-2014 рр.); по-друге, неможливо об'єктивно визначити міру сприйнятої та засвоєної інформації довільними реципієнтами, тож даного питання ми не торкатимемось.

Почнемо з дослідження, яке ми здійснили на базі книжкових магазинів м. Одеси у січні-лютому 2014 р. Його метою було виявити, яка неоязичницька чи «навколонеоязичницька» література присутня на їхніх полицях і в якій кількісній мірі (буквально: у скількох магазинах вона є і який її асортимент). Для дослідження було обрано 39 книжкових магазини у різних районах міста (більше $\frac{3}{4}$ книгарень населеного пункту загалом). Вся сукупність літератури, дотична до неоязичницьких мотивів була поділена нами на 4 умовних групи (твори українських та неукраїнських неоязичників відповідно, твори навколязичницьких «побічних течій» і навколязичницька белетристика). Література хоча б однієї з цих категорій виявилась присутня у 31 магазині (у 8 не спостерігалась). Найбільш поширеними очікувано виявилась література III та IV категорії: твори О. Асова (О. Барашкова), В. Мегре, «Слов'яно-арійські веди» старовірів-інглінгів; белетристичні твори Ю. Канигіна, О. Буровського, М. Савінова, Л. Прозорова тощо. Твори провідників українського рідновірства були знайдені у 7 книгарнях, російського – у 8. Достатньо велика кількість примірників даної літератури (усіх категорій) оздоблена легко впізнаваною *символікою* (наприклад, червоним «коловоротом»), що в буквальному сенсі семіотизує дані сегменти інформаційного простору подібно до тактики «брендизації», поширеної в маркетингу. У цьому ракурсі дослідження вбачаємо перспективним проведення повторного моніторингу через 1-2 роки, а також аналіз того, наскільки ці книжки продаються (наскільки вони «популярні»).

Серед «навколонеоязичницької» літератури, до якої можна віднести історичну художню белетристику й белетризовані публіцистичні твори, які так чи інакше торкаються провідних неоязичницьких мотивів (міфів етногенезу, обґрунтування локалізації й трайбалізму, сюжетів хрещення Русі та його наслідків тощо), можна виокремити приклади власне неоязичницької

прози та поезії. На особливому місці серед неї знаходиться творчість письменника І. І. Білика (1930-2012), яка також передує оформленню української неоязичницької субкультури, однак справила на неї вагомий вплив. Йдеться, передовсім, про романи «Меч Арея» (1972 р.) та «Похорон богів» (1986 р.), які достатньо близькі по духу неоязичницькій міфології (в них, наприклад, згадуються «косаки-русини» під V ст.н.е. [4, с. 26-27], «Хоре [Хорс] як потаємне ймення Дажбога-Сонця» [5, с. 169] тощо). Легенда про «меч Арея», втілена у пісні В. І. Лютого, стала неофіційним гімном цього руху в Україні.

Сучасні представники неоязичницького художнього слова в Україні, а до них можна віднести Дана Береста, Яруна Мотронюка, Живосила Лютого, Богумира Миколаїва, обмежуються здебільшого поезією (на відміну від Росії, де наявні також достатньо високо тиражовані неязичницькі прозаїки). Через відсутність належної матеріальної бази для видання друкованих збірок головним способом поширення їхньої творчості стає Інтернет [9; 18].

На необхідності застосування Інтернет-джерел при дослідженні неоязичницького руху вже наголошували деякі аналітики [6], а Г. М. Стоянова у своїй статті про репрезентацію етнічності у соціальних мережах пише: «Сервіс соціальних мереж є найбільш функціональним засобом для формування різних видів ідентичності, в т.ч. етнічної» [20, с. 81]. Нами була здійснена спроба утворення сайтографічної джерельної бази для вивчення українського неоязичницького руху [14], серед якої інформаційну присутність неоязичників безпосередньо відображають дві виділені нами категорії:

1) Веб-сайти неоязичницьких течій (конфесій), громад, організацій. За два роки були видалені сайти «Собору Дажбожої віри» та «Собору українських звичаєвих громад», однак Інтернет-ресурси інших неоязичницьких течій працюють та розвиваються. Спостерігається переніс Інтернет-активності з окремих веб-сайтів до соціальних мереж (передовсім «Вконтакте.ру», меншою мірою – до «Facebook» та «Однокласники.ру»), де

рідновірські громади мають змогу не тільки систематично поширювати інформацію, але і планувати організацію власних заходів.

2) Популярні портали (до яких відносяться, наприклад, «Народний оглядач», <http://ar25.org>, та «Національний портал Аратта», <http://aratta-ukraine.com>), особисті веб-сайти окремих прихильників.

Соціальні мережі дають неоязичникам надзвичайно широкі можливості для поширення та вживлення у суспільну свідомість власних конструктів. Так, серед найбільших українських неоязичницьких спільнот мережі «Вконтакте.ру», у «Автентичній Україні |Епіцентрі Язичництва|» (<http://vk.com/authentica>), на момент 30.10.2014. нараховується 12400 учасників, а в спільноті «|Рідновіри|» (<http://vk.com/ridnoviry>) – 4000 учасників, причому в обох випадках спостерігається тенденція до зростання.

Найцікавіше і найактуальніше питання в рамках теми про поширення неоязичницьких конструктів стосується запитів у найбільш популярних пошукових мережах (Google, Yandex, Rambler тощо), які отримують спрямування на Інтернет-ресурси, що містять інтерналізовані рідновірські кліше і, відповідно, зумовлюють споживання непідготовленим шукачем інформації у відповідній трактовці. Тут можна провести безліч експериментів, щоразу виходячи на нові послідовності запозичень та інтерналізації. Достатнім прикладом, на наш погляд, є запити у сервісі «Google-Зображення», присвячені слов`янським богам в цілому або окремо. Нерідко у відповідях на подібні запити можна знайти і картини українського художника-рідновіра В.Крижанівського, який створив цілу серію образів на тему слов`янського пантеону.

Сферою української неоязичницької субкультури, яка виходить далеко за межі Інтернету є музика. Музичною пропагандою рідновірських ідей, особливо сприйнятливою для молодіжної аудиторії, в Україні займаються такі прибічники напрямку pagan-metal і рок-гурти, як «Drudkh», «Dub Buk», «Kroda» «Natural spirit» «Nokturnal mortum», «Вогнесміх», «Говерла», «Перунів цвіт» «Реанімація», «Сварга», «Тінь сонця» і «Чур». Окрему групу

складають також гурти, які належать до субкультури скінхедів і займаються більше пропагандою націонал-соціалістичних поглядів, про що можна судити з текстів їхніх пісень та інтерв'ю учасників [3; 15]: «Русич», «Сейтар», «Сокира Перуна», «Чиста криниця». Молодь і є тією віковою (а до певної міри і соціальною) категорією, до якої спрямований цей напрям присутності. Музиканти самі відзначають відносно велику кількість молоді публіки на концертах і поступове зростання кількості шанувальників [11]. У Харкові близько до зимового сонцестояння вже понад 10 років проходить фестиваль неоязичницької музики «Коловорот», а у першому кварталі 2014 р. в Одесі було заплановано три та відбулося два концерти прорідновірських гуртів – «Реанімації» [17], «Тіні Сонця» [1] і «Natural spirit», причому афіші та назви усіх містять виразно язичницьке смислове навантаження.

Сприятливим ґрунтом для саморепрезентації рідновірів є популярна в наш час фестивальна культура, зокрема численні «етнофестивалі». Назви таких із них, як «Світовид» (фольклорний фестиваль у м. Переяслав-Хмельницький), «Трипільське коло» (м. Ржищів), вже містять в собі потужний потенціал неоязичницьких впливів. Серед неоязичницьких течій організацією власних фестивалів займається РВ СРВ, – це «Купальський вінок» (проводився у 2008-2012 рр.), «Перунів полк» (зі щорічного військово-спортивного табору перетворився на фестиваль у 2009 р. і проводився ще 3 роки), «Золотий вік» (проводився 2011 р.), «Сва-Слава» (проводиться щорічно з 2005 р.). Неоязичницька присутність на «етнофестивалях», по-перше, підтверджує їхні претензії на практичну реконструкцію саме етнографічної селянської культури, а по-друге, встановлює асоціативні зв'язки між неоязичницькими концептами і етнічною культурою, що її намагаються оживити на подібних заходах.

В останні роки значно позбавилось висвітлення діяльності рідновірського руху в українських ЗМІ, причому у найпопулярніших – центральних телеканалах та Інтернет-виданнях. Найбільше це торкається телеканалів «1+1» та «СТБ», частково ТРК «Україна» (проект «Портрет

нації»), «К-1» (фільм «Арійський стандарт»). Зокрема, у форматі новин на першому з них фігурували повідомлення про «духовний центр» РВ СРВ у с. Раштівці (29.08.2008), святкування Купайла ОРУ (24.06.2010), встановлення кумира Перуна на Старокиївській горі поблизу Національного музею історії України (обидва рази – 24.08.2010 і 20.07.2013), а також демонтаж другого із них (21.07.2013). Взимку 2013-2014 рр. увага українського суспільства була прикута до подій на Майдані Незалежності в м. Київ. Рідновіри з київських громад «Православ`я» та «Квітка папороті» майже щодня проводили свої обряди в районі наметового містечка, а згодом і вул. Грушевського [7; 10], тож мали змогу задекларувати свою присутність в буквальному сенсі. Сюди ж відноситься прозязичницький імідж добровольчого полку «Азов», який бере участь в АТО [22]. Потрібно зазначити, що проблеми, пов`язані зі сприйняттям рідновірського руху в ЗМІ у загальних обрисах вивчалися І. Г. Огорокою [16].

Цікаві приклади можна побачити у навчальній та довідниковій літературі. Зокрема, підручник з української етнології авторства Б.Савчука не тільки називає «українське» язичництво «найбільш гармонійним релігійним світобаченням», але й запозичує з рідновірської літератури історіософську періодизацію та етимологію слово «православ`я» (!) [19, с. 466, 479]. Довідникове видання «Українська міфологія», складене В. Войтовичем, містить не тільки опис неоязичницьких за походженням [21] понять Прави, Яви та Нави, але й зображення давньослов`янських богів, оздоблені рідновірськими уявленнями, а також посилання на твори В. Шаяна як на джерело [8, с. 325, 393, 613, 615]. Нарешті, суто рідновірськими за походженням символами й концептами рясніють два підручника з української літератури для 5 класу, видані у 2013 р. В одному з них можна побачити витяги з неоязичницьких молитов й картину В. Крижанівського «Сварог» [2, с. 11]; в іншому – багато картин В. Королькова й Б. Ольшанського, присвячених окремим слов`янським богам, тексти із

компіляції (?) І. Р. Кіреєвського [12], а також червоний «коловорот», один із провідних символів рідновірського руху [13, с. 15-18].

Неоязичницьку присутність в українському інформаційному просторі репрезентує також і *культура тіла* українських рідновірів, яка досі не ставала предметом наукового аналізу: татуювання у поєднанні із зачісками та одягом стають конотатами, що позначають релігійно-ідеологічну приналежність. Сюди ж можна віднести зразки «вуличної» семіотики: графіті й сучасні різновиди пропаганди використовуються неоязичниками для означення власної присутності.

З усіх наведених вище прикладів можемо констатувати, що рідновірський рух в Україні більш ніж за 20 років спромігся утворити власну субкультуру. Попри те, що кількісна присутність даного руху в українському інформаційному просторі є мізерною, чітко спостерігається тенденція до розширення, залучення відносно нових засобів саморепрезентації (культура тіла, «вулична» пропаганда, освоєння електронних пошукових мереж). Найкраще українські неоязичники представлені у мережі Інтернет, що є в тому числі наслідком їхнього переважно міського поширення. Разом з тим, присутність неоязичницьких концептів у довідникових та навчальних (як для середньої, так і для вищої школи) виданнях нашо́вхує на думку про необхідність сприйняття даного руху в якості достатньо серйозного фактору сучасного етнокультурного дискурсу в Україні.

V. Dolgochub, N. Petrova

THE SELF-REPRESENTATION STRATEGIES OF UKRAINIAN NEOPAGANS IN THE UKRAINIAN INFORMATION SPACE

This article analyzes ways of Ukrainian Neopagans autorepresentation in the information space of the country on examples of the literature, arts, media and Internet. Some questions, particularly Neopagan presence on the bookstore shelves,

the Neopagan body-culture as a way of self-identity representation, their place in public and political events in Ukraine in 2013-2014, are raised for the first time.

Key words: *Neopaganism, authorepresentation, construction, traditional culture.*

В. А. Долгочуб, Н. О. Петрова

СТРАТЕГИИ САМОРЕПРЕЗЕНТАЦИИ НЕОЯЗЫЧНИКОВ В УКРАИНСКОМ ИНФОРМАЦИОННОМ ПРОСТРАНСТВЕ

В данной статье анализируются способы саморепрезентации украинских неоязычников в информационном пространстве страны на примере литературы, искусства, СМИ и Интернета. Некоторые вопросы, в частности, неоязыческое присутствие на полках книжных магазинов, культура тела неоязычников как способ репрезентации собственных идентичности, их место в общественно-политических событиях в Украине 2013-2014 гг., поднимаются впервые.

Ключевые слова: *неоязычество, саморепрезентация, конструкт, традиционная культура.*

Список використаної літератури та джерел

1. 12.04. «Тінь Сонця» в N.A.S.H. Underground [Електронний ресурс] / Вконтакте.ру [сайт]. – URL: http://vk.com/ts_odesa_12_04 (дата звернення: 14.09.2014).

2. Авраменко О. М. Українська література: підручник для 5 класу загальноосвіт. навч. закладів. – К., 2013. – 288 с.

3. Арсеній Білодуб: «Наша воля таки вирветься назовні!» // Персонал Плюс. – К., 2006. - № 49 (200). – С. 7

4. Білик І. І. Меч Арея. – К.: Веселка, Такі справи, 2003. – 359 с.

5. Білик І. І. Похорон богів. – К.: А.С.К., 2005. – 480 с.
6. Васильев М. Неоязычество на постсоветском пространстве [Електронний ресурс] / Русский архипелаг [сайт]. – URL: http://www.archipelag.ru/ru_mir/religio/novie-identichnosti/heathenism/neo-heathenism (дата звернення: 14.09.2014).
7. Відзначили 105 річницю С. Бандери урочистим Богославленням на Євромайдані [Електронний ресурс] / Об'єднання рідновірів України [сайт]. – URL: <http://www.orgu.org.ua/index.php/component/content/article/400--105-.html> (дата звернення: 14.09.2014).
8. Войтович В. Українська міфологія. – К., 2002. – 664 с.
9. Дан Берест [Електронний ресурс] / Православи («Антія-Русь-Україна») [сайт]. – URL: <http://pravoslavu.narod.ru> (дата звернення: 14.09.2014).
10. Загальне для всіх нас – це Україна: рідновіри проводять свої славлення на Майдані [Електронний ресурс] / Релігійно-інформаційна служба України [сайт]. – URL: <http://risu.org.ua/ua/index/exclusive/reportage/54683/> (дата звернення: 14.09.2014).
11. Записано зі слів вокаліста гурту «Реанімація» Хотячука Д., 1982 р. нар., м. Одеса.
12. Киреевский И. Р. Мифы древних славян. – Харьков: : КК «Клуб семейного досуга», 2006. – 240 с.
13. Коваленко Л. Т. Українська література: підручник для 5 класу загальноосвіт. навч. закладів. – К., 2013.
14. Кузнецов В. А. Сайтографія українського неоязичництва: до питання джерелознавства // Науковий вісник. Одеський національний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – 2012. - № 24 (176). – С. 147-153.
15. Лірика [Електронний ресурс] / Чиста криниця [сайт]. – URL: (дата звернення: 14.09.2014).

16. Огорокова І.Г. Сприйняття неоязичництва українським суспільством // Наукові записки історичного факультету ЗДУ. – Вип. XXXI. – Запоріжжя, 2011. – С. 269-275.

17. «Реанимация»: клуб Огни, 22 февраля [Електронний ресурс] / Вконтакте.ру [сайт]. – URL: <http://vk.com/event64021376> (дата звернення: 09.02.2014).

18. Рідновірска поезія [Електронний ресурс] / Об'єднання рідновірів України [сайт]. – URL: <http://www.oru.org.ua/index.php/component/content/article/294-ridnovirska-poezija.html> (дата звернення: 14.09.2014).

19. Савчук Б. Українська етнологія. – Івано-Франківськ, 2004. – 559 с.

20. Стоянова Г. Репрезентация этничности в социальных сетях: конструирование реальности и идентичности (на примере этнических групп Одесщины) // Постфактум: історико-антропологічні студії. - № 1: Єдність у різноманітті стратегій та практик. – Одеса, 2013. – С. 72-82.

21. Шиженский Р. В. «Явь, Правь и Навь» как религиозно-философские основы славянского неоязычества [Електронний ресурс] / Слов'янська духовна течія «Великий вогонь» [сайт] – URL: http://ogin.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=29:1-r-&catid=3:2009-11-01-23-08-24&Itemid=8 (дата звернення: 14.09.2014).

22. Языческий батальон «Азов» [Електронний ресурс] / Youtube [сайт]. – URL: <http://www.youtube.com/watch?v=SAJRdozlrV0> (дата звернення: 14.09.2014).